

törölte. Például Révay Gusztáv zólyomi tudósításához, a vegyes házasságok ügyéhez fűzött megjegyzését (139. sz. dokumentum). Vagy Kossuth azon véleményét, amelyben kimondja, hogy a bíró nem lehet ura a törvénynek, csak szolgája (345. sz. dokumentum).

Havas ugyanakkor következetlen is volt. Talán figyelmetlenségéből, talán azért, mert a Kossuthal vívott állandó csata elfárasztotta, átengedte a *Pesti Hírlap* 1841. 54. számában „Szemere Bertalan Figyelmezés a javítórendszer ügyében” című rövid tanulmányához illesztett jegyzetet. Szemere írása a magánzárkás elzárásról értekezik, Kossuth ehhez fűzi megjegyzéseit, amelyek egyértelműen a szomorú sorsú Lovassy László, valamint az ő bebörtönzésének körülményeire és eredményére vonatkoznak. „... engedje megmondanom, hogy...[az az állítás, hogy] a magány megtévelythet, több mint hit, több mint vélemény – én magamról tudom, minő lelki erőlködésbe kerül kiragadni magát a nadályként megragadó egyetlen gondolat vagy a főkeringésig sodró képzelet körmei közül. Többet erről bajos szólnunk.” Ezt a jegyzetet, mivel közvetlenül az értekezéshez illesztette Kossuth, a gyűjtemény összeállítói sajnos nem közölték.

A kötet előszavában örömmel olvastam, hogy a vállalkozás folytatását tervezik; szándékukban áll kiadni a *Pesti Hírlap* Kossuth Lajos szerkesztésében megjelent mind a 365 számának szerkesztői jegyzeteit. Engedtessek meg az ismeretetés írójának, hogy a forráskötet átolvasása nyomán felmerült megjegyzéseit – az esetleges figyelembevétel szándékával – közrebocsássa.

A szerkesztői megjegyzések helyenként ritkított szedéssel jelzik, hogy Kossuth egy-egy kifejezésnek különösen nagy jelentőséget tulajdonít. Például a 18. sz. dokumentum a Magyar Tudós Társaság alapszabályairól szóló értekezéshez kapcsolódik. A *Pesti Hírlapban* kiemelik: „Másik, mit az akadémiának mindenkifelett óhajtunk: a nyilvánosság!” Kossuth rendszeresen élt a figyelem irányításának ezzel az eszközeivel. A majdan megjelenő következő kötetekben ezt érdemes lenne jelezni.

A kötetbe minden egyes szerkesztői megjegyzést, jegyzetet külön dokumentumként vet-

tek fel, pedig azok sokszor tartalmuk szerint összetartoznak. Ennek célszerűségéről nem vagyok meggyőződve; az egy közleményhez fűzött jegyzetek nem okoznának zavart akkor sem, ha összevonnák azokat.

Ez a pályadíjat nyert kötet méltán kelti fel a reformkori történelemmel, különösen a sajtótörténettel foglalkozók figyelmét.

MÁZI BÉLA

Voit Krisztina: Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből. Tanulmányok. Argumentum, Budapest, [2005]. 225[1] l.

Újabb kötettel gazdagodott a hazai művelődéstörténet. Voit Krisztina tanulmánykötete a magyarországi közgyűjteményi rendszer kialakulásába, valamint a hazai könyvkiadás történetébe enged betekintést. A mintegy száz esztendőtfogó kötet szerkezetét tekintve két nagy téma köré csoportosítható: Közgyűjtemény-történet, és Könyvkiadás-történet.

Az első tanulmány egy hosszabb lélegzetű olvasmány, az egész hazai közgyűjteményi rendszer történetének vázlata. A visszatekintés célja a közgyűjtemény, valamint a tudományos és közműveltséget terjesztő intézmények sajátos fejlődéstörténetének bemutatása.

Az 1867-es kiegyezés nem csak a politikában, de a művelődéstörténet területén is jelentős változást hoz: egyesületek, társulatok (Franklin-Társulat, Természettudományi Társulat, Történelmi Társulat), a Magyar Tudományos Akadémia bizottságai (Archeológiai Bizottság, Történelmi Bizottság) alakulnak; az Akadémia rendre küldi tagjait szerte a világba, hogy felkutassák a magyar vonatkozású dokumentumokat. A kutatások nyomtatásban megjelenő orgánumai is szép számmal gyarapodnak: *Századok* (1868), *Magyar Könyvszemle* (1876), vagy az 1891-ben alapított *Irodalomtörténeti Közlemények*. Egyre nagyobb igény mutatkozik a feltárt emléktanyag szélesebb körben történő megismertetésére: ennek a gondolatnak első megnyilvánulása a Budapesten 1882-ben megrendezett Országos Könyvki-

állítás. A Kiállítást Ferenc József is meglátogatja, és elismerően megjegyzi: „...nem hittem, hogy ennyit képesek legyenek összehozni...igen meglepett...” (12.) György Aladár vállalja, hogy nemzeti értékeinknek számbavételére megírja a *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben* című nagyszabású munkáját. Az 1890-es években egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az eddig szabadon burjánzó gyűjtő-, feltáró tevékenységet egységes szervezeti keretek közé kell tömöríteni: 1894-ben megalakul a Múzeum és Könyvtár Bizottság. Az állami felelősségvállalást elősegíti, amikor négy év múlva felállítják a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét és Tanácsát; tevékenységében új koncepció érvényesül, amennyiben a múzeumokat fontosságuk szerint rangsorolja, s ennek megfelelően részesíti anyagi támogatásban. A Tanács reformtervében szerepel a közművelődési könyvtárak kialakítása, az angolszász public library mintájára. A közvélemény ezen a téren talán egyedülként Szabó Ervin nevét ismeri, de az alapos kutatómunka ezt joggal pótolja br. Wlassics Gyula, gr. Apponyi Albert és Fraknói Vilmos neveivel, hogy csak a legnagyobbakat említsük. Az I. világháború ténye és következményei átértékelik a tennivalókat is: elsődleges szempont az értékek mentése, a hadikönyvtárak felállítása. A háború vége a Tanács és Főfelügyelőség végét is jelenti; még egyetlen nagyszabású gyűjtő akciónál érdemes beszélni már csak azért is, mert erről a szakirodalom kevés szót ejt: a Tanács hatalom nyomtatvány-anyagának archiválására nem a politika motivál, hanem a nemzeti-, történelmi dokumentumok megőrzésének kötelessége. A Főfelügyelőség működése hozzájárul a közgyűjtemények helyzetének rendezéséhez; ezt a gondolatot kívánja visszaállítani Hóman Bálint 1934-ben, amikor felállítja a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsán belül a Közgyűjtemények Országos Felügyelőségét. A II. világháború idején, és az azt követő években közgyűjteményeinket elsősorban biztonságos helyre kell menekíteni, jóllehet sok esetben a szállítás során tűnnek el végérvényesen a könyvek. A háborús károk felmérésére alakulnak a repülő bizottságok. A tanulmány részletekre

kitérően megismerteti az olvasót Dr. Kozocsa Sándor erőfeszítéseivel, amelyeket a Héderváry-kastély könyvtárának megmentése érdekében tesz. Az 1948. év a konszolidáció, az 1949. esztendő az új politikai igényeknek megfelelő átlományok kialakításának az éve.

A tanulmánykötet első nagy egységének írásai a továbbiakban eredeti iratok alapján tárgyalja a Közalapítványi Ügyigazgatóság létrejöttét és működését, érdekes adalékokkal bővíti a Váci Múzeum Egyesület, a Váci Múzeum (jelenleg Tragor Ignác Múzeum) lokálpatriotizmusból születő történetét, összehasonlítva a hasonló jellegű intézmények sorsával és támogatottságával, és vázolja a miskolci Herman Ottó Múzeum történetének első évtizedeit, hangsúlyozva ez utóbbi két esetben az Egyesületek olykor létfenntartó segítségét. Kiigazít, és a köztudatban elterjedt nézetet tesz a maga helyére Voit Krisztina, amikor a hazai könyvtártügy tendenciáit tárgyalja: a hazai vélemények két csoportba polarizálódnak, amikor az angol-amerikai könyvtártípus, illetőleg a konzervatív állami irányítást képviselő német minták mellett döntenek. A kutatások azt igazolják, hogy az elindulás a public library-típusú könyvtárak itthoni meghonosítása felé nem Szabó Ervinnel kezdődött, hanem korábban, Ferenczi Zoltán 1903-ban megjelent *Könyvtartan alapvonalai* című munkájában lefektetett elgondolásokkal.

A tanulmánykötet második nagy egysége a hazai „Könyvkiadás-történet”-tel foglalkozik, elsőként az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás szervezési kérdéseivel. Nyolc évvel a Magyar Tudós Társaság alapítása után, rendszeressé válik az akadémiai könyvkiadás, és szerződést kötnek az Eggenberger Könyvkereskedéssel; ez a tény úgy tűnik, megoldja a könyvek elhelyezési gondjait 1875-ig, amikor megalakul az Akadémiai Könyvkiadó Hivatal. Megismerhetjük a két ősi vetélytárs az Athenaeum és a Franklin Társulat harcai mellett kiadványaikat, továbbá olvashatunk az Orvosi- és a Természettudományi Társulat Könyvkiadó Vállalatokról.

A fejezet további tanulmányai olyan helyzeteket kísérik figyelemmel, mint a Karinthy Fri-

gyes és Tevan Andor közötti affér, vagy a két külön utat járó Tevan Andor és Kner Imre sorsa. Hangulatos olvasmány a tanulmányok sorában *A Pál utcai fiúk* megjelenésének története, és bőséges hivatkozási anyagon keresztül kapunk áttekintést Gyulai Pálnak a Franklin Társulatnál betöltött szerepéről, továbbá a kevésbé ismert Hirsch Lipótról, aki kezdetben az 1860-as, 1870-es évek nyomdászmozgalmaiból válik ismertté. Mesterségét a *Pester Lloyd* nyomdájában tanulja, és a Franklin Társulat nyomdavezetőjeként megteremti az ún. 'Franklin-stílust': művészete egyszerűségében rejlik, elhagyja a 'német motívumokat', mellőzi a hangsúlyos fejleceket és záródíszeket és megteremti sajátos arcú kiadványait, amelyek minden más nyomdaterméktől különböznek. Lehangelő sors áll össze „A legenda vége” című írásban Ráth Mór könyvkereskedő pályaképéről: 1857-től, amikor Ráth Mór megnyitja könyvkereskedését, már a megnyitás évében kiadványai közé tartozik Nagy Iván *Magyarország családai* című, eredetileg húsz kötetre tervezett munkájának első kötete; Ráth hamar elveszíti illúzióit, amikor szembesül a ténnyel, hogy az előfizetőkre sem számíthat, mert felhagynak a vásárlással, amint saját családjuk nevéhez elérnek. Amikor Ráth arra kényszerül, hogy a Shakespeare-kiadást is átadja 1900-ban a Franklin Társulatnak, pályája véget ér; az említett Shakespeare-kiadáshoz kapcsolódik az a kiadástörténeti fölfedezés, hogy Radnóti Miklós élete egyik utolsó, befejezetlenül hagyott munkáját a *Vízkereszt* fordítását a Franklin Társulatnak szánta.

Voit Krisztina 1977 és 2000 között írt tanulmányai bizonyítják, hogy az eredeti anyagon alapuló kutatás mindig eredményes, különösen akkor, ha az – mint jelen esetben is –, élő sílással párosul. Tiszteletre méltó szakmai tudása, bőséges jegyzetapparátusa a biztosíték arra nézve, hogy könyve nagy segítségére válik a kutatóknak.

ROJAS MÓNIKA

A Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya. Katalógus. Összeállította: EMÖDI András. Bp.–Nagyvárad, 2005, Akadémiai K. – Egyházmegyei Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár. XLVI, 295 l. /A Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyvei I./

A cím sugallja, a katalógus összeállítója pedig tömör és világos bevezetőjében megmagyarázza, hogy a könyvanyag az Egyházmegye több könyvtára gyűjteményének összevonásával jött létre 1998-ban. Ennek történelmi okai vannak, s ezek a 20. századi méltatlan hanyattatásokban gyökereznek. A katalógus tehát az Egyházmegyei Könyvtár jelenlegi állapotát kívánja rögzíteni, nem célja az államosított vagy elpusztult könyvek kiderítése. Ettől csak az 1982-ben, a bukaresti Nemzeti Könyvtár által lefoglalt 11 ősnymtatvány és 76 antikva esetében tér el, ezeknek a romániai ősnymtatvány-, illetve antikvakatalógusbeli számát a bevezető rész 4. számú lábjegyzetében felsorolja. Nem mondanak le ugyanis ezek tulajdonjogáról. – A 3. lábjegyzetben azoknak a plébániáknak a neve olvasható, amelyeknek antikva vagy RMK-köteteit Emödi András feldolgozta a katalógusban. Ezek a könyvek tételesen visszakereshetők a 294–295. lapon is. A plébániákról meglepően kevés könyv került elő; az Egyházmegyei Könyvtár törzsállományához (püspöki, szemináriumi és káptalani könyvek) csupán a nagyvárad Kapucinus rendházból járult jelentősebb számú könyv.

A katalógus három részében újra kezdődően folyamatos a sorszámozás: 8 ősnymtatvány, 374 antikva, azaz 16. századi külföldi nyomtatvány, és 219 RMK (mégpedig, kissé szokatlan módon, az RMK I–II–III közös betűrendbe sorolva) szerepel szerzői betűrendben, illetőleg a szerző nélkülieknél címrendszó szerint. Összesen tehát 601 tétel, amelyek esetében a kolligátumok természetesen külön tételek, de mindegyik hivatkozik az 'E' pontban a gyűjtőkötet első darabjára és vizont. (Néhány esetben, pél-